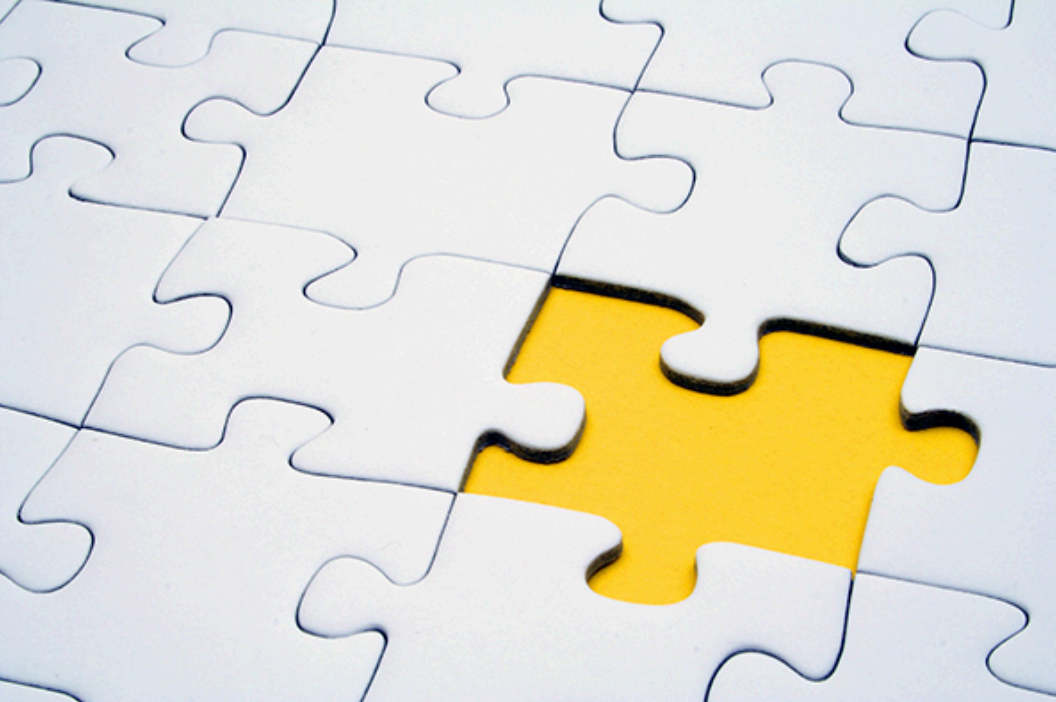

POLICY PAPER

Digitalne finansije i kriptovalute u obrazovnom sistemu Crne Gore: stanje, izazovi i mogućnosti za razvoj finansijske pismenosti

mr Semina Mujević

Policy paper

Digitalne finansije i kriptovalute u obrazovnom sistemu Crne Gore: stanje, izazovi i mogućnosti za razvoj finansijske pismenosti

mr Semina Mujević

Ova analiza je izrađena u okviru stipendije koju finansira Vlada Ujedinjenog Kraljevstva, kao dio programa međunarodnog razvoja, a sprovodi BIRN Crna Gora. Međutim, mišljenja i stavovi izneseni u ovoj analizi odražavaju perspektivu autora i ne predstavljaju nužno zvanične stavove britanske Vlade ili Britanske ambasade Podgorica.

Podgorica, novembar 2025. godine

Sažetak

Ubrzani razvoj digitalnih finansija i kriptovaluta značajno oblikuje savremene ekonomske tokove, što ovu temu čini posebno relevantnom za društva koja teže integraciji u globalnu digitalnu ekonomiju. Istraživanje se fokusira na analizu postojećeg stanja u Crnoj Gori, s naglaskom na povezanost između obrazovnog sistema i razvoja finansijske pismenosti u kontekstu digitalne imovine.

Glavni cilj rada jeste sagledavanje nivoa integracije koncepata kao što su kriptovalute, blockchain tehnologija, digitalni novčanici i pametni ugovori u nastavne planove i programe srednjih škola i visokoškolskih ustanova. Posebna pažnja posvećuje se stepenu informisanosti učenika i studenata, kao i identifikovanju ključnih prepreka koje utiču na sporije usvajanje digitalnih finansijskih tehnologija.

U okviru istraživanja razmatra se uloga relevantnih institucija, uključujući Zavod za školstvo, Centralnu banku Crne Gore, Komisiju za tržište kapitala i Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, u oblikovanju obrazovnih politika i sprovođenju finansijske edukacije. Pored njih, biće uključena i uloga univerziteta u Crnoj Gori. Analiziraju se postojeće inicijative, njihovi dometi i ograničenja, uz naglašavanje važnosti prilagođavanja obrazovnog sistema globalnim trendovima.

Rezultati ukazuju na potrebu za sistemskim unapređenjem obrazovnih sadržaja kako bi se stvorili uslovi za jačanje finansijske pismenosti, podsticanje inovacija i aktivnije uključivanje Crne Gore u procese digitalne transformacije.

Uvod

Dinamičan razvoj digitalnih finansija i kriptovaluta u posljednjoj deceniji značajno transformiše globalne ekonomske tokove, uvodeći nove modele poslovanja, investiranja i upravljanja kapitalom. Tržište digitalne imovine postalo je jedan od pokretača savremene ekonomije, dok inovacije u oblasti blockchain tehnologije, digitalnih novčanika i pametnih ugovora otvaraju nove perspektive za razvoj finansijskih sistema i tržišta. Ovi procesi ne samo da mijenjaju tradicionalne obrasce finansijskog poslovanja, već postavljaju izazov obrazovnim institucijama da prilagode nastavne sadržaje kako bi pripremile mlade generacije za buduće ekonomske realnosti.

Crna Gora, iako dio globalnih digitalnih tokova, nalazi se na početku procesa integracije savremenih koncepata digitalnih finansija u institucionalne i obrazovne okvire. Trenutno stanje pokazuje ograničenu upotrebu digitalne imovine među građanima, što ukazuje na nedovoljnu informisanost, izražen skepticizam i sporiji tempo prihvatanja inovacija u poređenju sa regionalnim i globalnim trendovima. Ključnu ulogu u prevazilaženju ovog jaza ima obrazovni sistem, koji predstavlja osnovnu platformu za izgradnju finansijske pismenosti i razvoj kompetencija neophodnih za aktivno učešće u digitalnoj ekonomiji.

Istraživanje nastoji da sagleda u kojoj mjeri su digitalne finansije i kriptovalute integrisane u nastavne planove i programe srednjih škola i visokoškolskih ustanova u Crnoj Gori, kao i da identifikuje postojeće izazove, institucionalne prakse i mogućnosti za unapređenje. Poseban akcenat stavljen je na analizu uloge relevantnih institucija, uključujući Zavod za školstvo, Centralnu banku Crne Gore, Komisiju za tržište kapitala i Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, u kreiranju obrazovnih politika i promociji finansijske edukacije.

U kontekstu ubrzanih globalnih promjena, obrazovni sistem Crne Gore suočava se sa zadatkom da pronađe ravnotežu između tradicionalnih finansijskih koncepata i novih digitalnih paradigmi. Pravovremena adaptacija nastavnih sadržaja i jačanje institucionalnih kapaciteta ključni su preduslovi za razvoj finansijske pismenosti, podsticanje inovacija i aktivno uključivanje zemlje u globalne ekonomske tokove. Ovaj policy paper nastoji da ponudi analitički pregled postojećeg stanja, identifikuje ključne izazove i predloži potencijalne smjernice za unapređenje obrazovnih politika u oblasti digitalnih finansija i kriptovaluta.

Globalni trendovi digitalnih finansija i kriptovaluta

Globalni trend rasta kriptovaluta i digitalne imovine u protekloj deceniji pokazuje da se više ne radi o prolaznoj pojavi, već o značajnom segmentu svjetske ekonomije. Prema podacima *The Times of India*, ukupna tržišna kapitalizacija kriptovaluta dostigla je u julu 2025. godine vrijednost od približno 4 biliona američkih dolara, što predstavlja istorijski rekord i potvrđuje ubrzanu ekspanziju ovog tržišta na globalnom nivou (*The Times of India*, 2025). Takva brojka svjedoči da digitalna imovina postaje stub savremenih finansija, investicija i tehnoloških inovacija, te da se njena uloga u oblikovanju ekonomije budućnosti više ne može ignorisati.

Evropa, kao jedan od najrazvijenijih ekonomskih regiona svijeta, aktivno prati ove trendove. Prema podacima Statista platforme, tržište digitalne imovine u Evropi procjenjuje se na 30,1 milijardu američkih dolara u 2025. godini, uz očekivani godišnji rast od 30,35 % u periodu 2025–2026, čime bi vrijednost dosegla 34,7 milijardi dolara. Unutar tog okvira, samo tržište kriptovaluta iznosi 26,0 milijardi dolara u 2025, sa projekcijom rasta od 17,1 % u periodu 2025–2026, što znači da bi 2026. godine vrijednost dostigla 30,5 milijardi dolara (Statista, 2025). Ovi podaci jasno ukazuju da digitalna imovina i kriptovalute predstavljaju značajnu ekonomsku snagu i faktor inovativnog razvoja u Evropi.

Crna Gora i digitalne finansije

Postavlja se, međutim, pitanje: gdje je Crna Gora u svemu tome? Danas, kada su kriptovalute i digitalna imovina uveliko sastavni dio savremene ekonomije, finansijskog sistema i svakodnevnog poslovanja, postavlja se dilema u kojoj mjeri obrazovni sistem Crne Gore priprema mlade generacije za nove izazove digitalnih finansija i kriptovaluta. Suština obrazovnog sistema je da pripremi mlade generacije za poslove koji će biti atraktivni za deset godina kada će oni biti puni energije, entuzijazma i elana. Upravo to je osnovno istraživačko pitanje koje pokreće ovu analizu.

Za razliku od globalnih i evropskih trendova, Crna Gora tek pravi prve korake u oblasti digitalne imovine i kriptovaluta. Prema dostupnim istraživanjima, svega 3 % građana Crne Gore aktivno koristi kriptovalute, što je daleko ispod prosjeka u regionu i EU. Ovaj podatak ukazuje na značajan prostor za rast, ali istovremeno i na izražen skepticizam i nedovoljnu informisanost građana o mogućnostima koje nudi digitalna ekonomija (Ekapija, 2025; Montenegro Business, 2025).

Statistički podaci potvrđuju ovu sliku. Prema izvještajima Statista, tržišna vrijednost digitalne imovine u Crnoj Gori procjenjuje se na svega 257.200 USD u 2025. godini, uz očekivani godišnji rast od 5,02 % u periodu 2025–2026, čime bi vrijednost dostigla 270.100 USD u 2026. godini. Istovremeno, penetracija korisnika digitalne imovine iznosi 7,61 % u 2025, sa očekivanim rastom na 7,99 % u 2026 godini. (Statista, 2025a).

Tržište kriptovaluta u Crnoj Gori

Kada je riječ o samom tržištu kriptovaluta, procjenjuje se da će prihod iznositi 219.800 USD u 2025, uz rast na 231.000 USD do 2026. Očekuje se da će broj korisnika u 2026. godini dostići oko 50 030, što ponovo svjedoči o maloj, ali rastućoj bazi korisnika (Statista, 2025).

Zanimljivo je da su stariji podaci iz 2021.godine pokazivali još niži nivo prisustva, jer je svega 1,59 % stanovništva Crne Gore posjedovalo kriptovalute (MD Realty, 2021). Iako su podaci danas nešto bolji, u poređenju sa regionom i globalnim trendovima Crna Gora se i dalje nalazi na samom početku kada je riječ o razvoju digitalne ekonomije.

Na osnovu podataka o zastupljenosti kriptovaluta u Crnoj Gori radi se sljedeće istraživanje. Cilj istraživanja jeste da se ispita u kojoj mjeri su pojmovi kao što su kriptovalute, blockchain tehnologija, digitalni novčanici i pametni ugovori integrisani u nastavne planove i programe srednjih škola i visokoškolskih ustanova u Crnoj Gori, te koliko su učenici i studenti upoznati sa ovom tematikom. Poseban fokus biće usmjeren na razloge zbog kojih kriptovalute nijesu značajnije zaživjele u Crnoj Gori, kao i na faktore koji doprinose skepsi i nepovjerenju građana prema ulaganju u ovu oblast.

Inspiraciju za ovu temu pružila je misao filozofkinje Hane Arent: "Svaki oblik propadanja društva započinje propadanjem obrazovanja." Upravo kroz prizmu obrazovanja moguće je razumjeti i otpor prema inovacijama poput kriptovaluta. Ako obrazovni sistem ne prati globalne trendove i ne nudi savremene sadržaje o digitalnoj imovini, građani ostaju nedovoljno informisani, što ne samo da stvara skepticizam, već i ograničava ekonomski razvoj zemlje.

Hipoteza ovog istraživanja polazi od stava da zastarjeli kurikulumi i nedostatak savremenih sadržaja u obrazovnom sistemu Crne Gore doprinose niskom nivou informisanosti i skepticizmu građana prema kriptovalutama i digitalnoj imovini. Time se propuštaju prilike za inovacije, preduzetništvo i digitalna ulaganja, što se indirektno reflektuje i na smanjenje potencijalnog rasta bruto domaćeg proizvoda (BDP).

Dakle, dok svijet i Evropa bilježe snažan rast tržišta digitalne imovine, Crna Gora se suočava s izazovom: da li će obrazovni sistem postati pokretač ili prepreka u procesu uključivanja u globalnu digitalnu ekonomiju? Odgovor na to pitanje u velikoj mjeri zavisi od toga koliko brzo i kvalitetno će se obrazovanje prilagoditi digitalnim finansijama i kripto-inovacijama kao ključnim ekonomskim pokretačima budućnosti.

Obrazovni programi i institucionalni okvir

Prema informacijama dobijenim od Zavoda za školstvo, u zvaničnim nastavnim planovima i opšteobrazovnim programima srednjih škola u Crnoj Gori, uključujući gimnazije i srednje stručne škole, trenutno ne postoje specifični nastavni sadržaji, pojmovi ili obrazovni ishodi koji se direktno bave kriptovalutama, blockchain tehnologijom, digitalnim novčanicima ili pametnim ugovorima.

Odsustvo ovih tema u formalnom obrazovanju potvrđuje da se učenici još uvijek ne susreću sistematski sa konceptima koji čine osnovu savremenih digitalnih finansija.

Ipak, Zavod naglašava da se kada je riječ o edukaciji o finansijskoj pismenosti mladih, ovaj proces odvija kroz više različitih pristupa, sa ciljem da se dugoročno doprinese razvoju svijesti, praktičnih znanja i vještina učenika u ovoj oblasti. Finansijska pismenost, kao važna međupredmetna dimenzija, razvija se kroz redovne obrazovne predmetne programe, izborne predmete, međupredmetne teme, ključne kompetencije, kao i kroz vannastavne aktivnosti. Na taj način, iako se kriptovalute i blockchain tehnologija ne obrađuju direktno, postoje određeni mehanizmi koji indirektno doprinose izgradnji osnove za razumijevanje ekonomskih i finansijskih procesa kod mladih.

Još od 2012. godine, na svim nivoima obrazovanja u Crnoj Gori implementira se međupredmetna tema Preduzetničko učenje, u okviru koje su jasno definisani ishodi učenja koji se odnose i na finansijsku pismenost. Ovi ishodi obuhvataju sticanje osnovnih znanja o upravljanju novcem, razumijevanju potrošnje, štednje, budžetiranja i finansijskog planiranja, pri čemu se poseban naglasak stavlja na razvoj odgovornosti, kritičkog mišljenja i donošenja informisanih finansijskih odluka kod učenika.

Na taj način finansijska pismenost se sistemski gradi kao sastavni dio obrazovnog procesa, iako ne obuhvata najsavremenije koncepte poput kriptovaluta ili blockchain tehnologije.

Pored međupredmetnih sadržaja, finansijska pismenost kod učenika dodatno se razvija i kroz izborne predmetne programe, koji omogućavaju bolje razumijevanje i praktičnu primjenu finansijskih koncepata u skladu sa potrebama savremenog društva.

U cilju daljeg unapređivanja sistema i proširivanja mogućnosti za jačanje finansijske pismenosti među mladima, Zavod za školstvo je potpisao Memorandum o saradnji sa Centralnom bankom Crne Gore, kojim su definisane zajedničke aktivnosti poput izrade obrazovnih materijala, organizacije obuka i edukativnih kampanja, kao i podrške nastavnicima u implementaciji sadržaja iz oblasti finansijske pismenosti.

Paralelno s tim, Zavod je prepoznao značaj međunarodne saradnje i razmjene iskustava, te je uspostavljena partnerska veza sa globalnom mrežom Aflatoun International, koja u više od 140 zemalja promoviše finansijsku pismenost i socijalno preduzetništvo kod djece i mladih, što je formalizovano kroz poseban memorandum o saradnji.

Kao konkretan rezultat ovih inicijativa, u partnerstvu sa Centralnom bankom Crne Gore razvijen je i dvodnevni program obuke za nastavnike, osmišljen s ciljem podizanja nivoa kompetencija prosvjetnih radnika u oblasti finansijske pismenosti. Program je u maju 2025.godine usvojen od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje, čime je otvoren prostor za njegovu široku implementaciju i profesionalno usavršavanje nastavnika širom zemlje.

Uloga Komisije za tržište kapitala i Centralne banke Crne Gore u finansijskoj edukaciji

Značajnu ulogu u jačanju finansijske pismenosti u Crnoj Gori ima i Komisija za tržište kapitala Crne Gore, kao nezavisna regulatorna agencija koja nadzire i reguliše tržište kapitala. Jedan od ciljeva Komisije jeste unapređenje finansijske pismenosti građana, koja podrazumijeva skup znanja, vještina i stavova potrebnih za donošenje kvalitetnih odluka o upravljanju novcem i ličnim finansijama. Ovaj koncept obuhvata razumijevanje osnovnih finansijskih pojmova, sposobnost planiranja i vođenja ličnog budžeta, poznavanje različitih finansijskih proizvoda i usluga, kao i razvijanje sposobnosti za odgovorno investiranje.

Upravo iz tog razloga finansijska pismenost se posmatra kao važan segment opšteg obrazovanja, koji se ne razvija isključivo kroz formalni obrazovni sistem, već i putem neformalnog obrazovanja i drugih oblika edukacije. U tom kontekstu, poseban značaj ima odluka Savjeta za finansijsku stabilnost, koji je usvojio Program razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023–2027. Ovaj strateški dokument definiše okvir za sprovođenje aktivnosti svih relevantnih institucija i subjekata uključenih u proces finansijske edukacije. Program, zajedno sa godišnjim akcionim planovima, predviđa mjere usmjerene na unapređenje razumijevanja osnovnih finansijskih pojmova i koncepata, jačanje vještina za upravljanje ličnim finansijama, razvijanje finansijske discipline i svijesti o važnosti planiranja, štednje i odgovornog zaduživanja. Takođe, poseban naglasak stavlja se na bolje razumijevanje prednosti i rizika korišćenja različitih finansijskih proizvoda i usluga, uz istovremeno jačanje zaštite prava korisnika i povjerenja u finansijski sistem.

Nastavno na pomenute strateške dokumente, Akcioni plan za 2025. godinu predviđa niz konkretnih i raznovrsnih edukativnih inicijativa usmjerenih ka jačanju finansijske pismenosti građana. Poseban akcenat stavljen je na rad sa mladima kroz predavanja i radionice namijenjene učenicima osnovnih i srednjih škola, kao i studentima visokoškolskih ustanova. Ove aktivnosti imaju za cilj interaktivno upoznavanje mladih sa osnovama tržišta kapitala, ali i sticanje praktičnih znanja kroz simulacije berzanskog poslovanja, čime se omogućava realističan uvid u funkcionisanje finansijskih mehanizama.

U okviru saradnje sa visokoobrazovnim institucijama, Komisija za tržište kapitala je uspostavila partnerstvo sa vodećim univerzitetima u zemlji, uključujući Univerzitet Crne Gore – Pravni i Ekonomski fakultet, Univerzitet Mediteran – Fakultet za ekonomiju i biznis, te Univerzitet Donja Gorica – Fakultet za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, kao i sa Ministarstvom prosvjete, nauke i inovacija.

Kroz ovaj okvir realizovane su radionice u kojima je učestvovalo 260 učenika iz 13 osnovnih škola, dok su studentima Ekonomskog fakulteta i Univerziteta Mediteran održana predavanja sa ciljem produbljivanja znanja o tržištu kapitala. Dodatno, Komisija je inicirala i različite oblike takmičarskih i mentorski orijentisanih aktivnosti. Među njima se izdvaja organizovanje takmičenja za učenike osnovnih škola kroz društvenu igru Kapital, gdje su najboljim učesnicima dodijeljene nagrade, kao i mentorski program Two Minutes for a Career, namijenjen studentima na početku karijere, sa ciljem da im pruži ključne uvide u funkcionisanje tržišta kapitala i usmjeri ih ka budućim profesionalnim izazovima.

Centralna banka Crne Gore je vodeća monetarna institucija u zemlji i kao takva ima obavezu da, pored očuvanja monetarne i finansijske stabilnosti, vodi računa i o društvenoj odgovornosti. Upravo iz tog razloga ona razvija i sprovodi različite programe finansijske edukacije, sa posebnim fokusom na djecu, srednjoškolce i studente, kako bi doprinosila njihovom osposobljavanju za donošenje odgovornih finansijskih odluka i jačanju finansijske pismenosti u društvu.

Centralna banka Crne Gore realizuje niz programa i aktivnosti kojima nastoji da unaprijedi finansijsku pismenost djece i mladih. Posebno se ističe Svjetska nedjelja novca, koja se obilježava od 2013. godine i podrazumijeva posjete učenika Centralnoj banci, predavanja i radionice u školama, kao i interaktivne igre za djecu predškolskog uzrasta. Tokom Nedjelje štednje, koja se sprovodi od 2003. godine, novorođenčad dobijaju prvu štednju, dok se paralelno organizuju radionice i prezentacije u obrazovnim ustanovama o značaju novca i štednje. Godišnja nagrada Centralne banke, ustanovljena 2007. godine, podstiče mlade istraživače i studente na naučni rad u oblasti ekonomije, bankarstva i finansija.

Pored ovih kampanja, važnu ulogu ima i Muzej novca Centralne banke koji kroz stalne postavke, izložbe i radionice doprinosi širenju znanja o finansijama. CBCG se okreće i digitalnim kanalima, posebno društvenim mrežama, gdje realizuje projekte poput „Studenti pitaju – CBCG odgovara“ kako bi unaprijedila komunikaciju sa mladima i približila im finansijske teme.

Centralna banka razvija i finansijsku edukaciju kroz saradnju sa obrazovnim i drugim institucijama. U tom kontekstu potpisan je ugovor sa Univerzitetom Crne Gore i Elektrotehničkim fakultetom za realizaciju projekta „Maštam i štedim“, kao i ugovor o poslovno-tehničkoj saradnji sa Ministarstvom prosvjete, nauke i inovacija i Fondom za inovacije. CBCG sa partnerima sprovodi programe koji imaju cilj unapređivanje finansijske pismenosti i socijalnog preduzetništva. Planirane aktivnosti obuhvataju pripremu finansijskih zabavnika posvećenih štednji, prepoznavanju lažnog novca i Muzeju novca CBCG, zatim izradu promotivnih materijala kao što su flajeri i edukativni vodiči, kao i razvoj mobilne aplikacije mCBCG. Pored toga, u saradnji sa školama i drugim institucijama izrađuju se didaktički materijali poput puzzli i kartonskih kasicica koji djecu i mlade podstiču da razvijaju zdrave finansijske navike.

Planovi CBCG za period 2023–2027. godine usmjereni su na sistemsko uvođenje finansijske edukacije u obrazovni sistem, izradu nastavnih materijala i obuku nastavnika. Predviđa se korišćenje i tradicionalnih i digitalnih alata, uključujući mobilne aplikacije, interaktivne igre i društvene mreže, kako bi se finansijske teme učinile dostupnijim i razumljivijim. Poseban akcenat stavlja se na jačanje saradnje sa finansijskim institucijama i razdvajanje edukacije od marketinga. Program se sprovodi kroz godišnje akcione planove i evaluacije, a CBCG ima vodeću ulogu kao koordinator Nacionalnog komiteta za finansijsku edukaciju.

Uloga Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija

Nadalje, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, kao krovna obrazovna institucija, ostvaruje saradnju sa relevantnim domaćim partnerima sa ciljem unapređenja obrazovnog sistema i jačanja finansijske pismenosti. Posebno se izdvaja saradnja sa Centralnom bankom Crne Gore i Fondom za inovacije, kroz koju se organizuju zajednički sastanci i inicijative usmjerene na razvoj savremenih obrazovnih politika i njihovu efikasnu implementaciju. Na taj način Ministarstvo aktivno povezuje različite aktore i koordinira aktivnosti u oblasti obrazovanja, stvarajući uslove za izgradnju modernog i kvalitetnog sistema koji doprinosi većoj finansijskoj pismenosti i boljoj pripremljenosti mladih za ekonomske izazove.

Univerziteti i akademska zajednica

Pored državnih institucija, i univerziteti imaju značajnu ulogu u formiranju obrazovnih kurikuluma i razvoju finansijske pismenosti u Crnoj Gori.

Univerzitet Crne Gore, kao jedan od tri univerziteta u zemlji i institucija koja okuplja najveći broj studenata, ima važnu ulogu u oblikovanju obrazovnih politika i unapređenju nastavnih programa na nacionalnom nivou. Ipak, ova institucija ne vodi posebnu evidenciju nastavnih planova i programa koji uključuju sadržaje vezane za digitalne finansije, kriptovalute, blockchain tehnologije ili digitalne novčanike. Takođe, ne postoji sistematizovana baza podataka o specijalizovanim kursevima, studentskim programima, istraživačkim radovima niti o organizovanim akademskim tribinama i radionicama na temu digitalnih finansija i kriptovaluta. Uprkos tome, Univerzitet ostvaruje saradnju sa Centralnom bankom Crne Gore. Ovakva saradnja ukazuje na potencijal za buduće kreiranje integrisanih obrazovnih programa koji bi uključivali savremene koncepte digitalnih finansija i time osnažili kapacitete obrazovnog sistema u pripremi studenata za aktivno učešće u digitalnoj ekonomiji.

Na Univerzitetu Donja Gorica postoji uključivanje tema o digitalnim finansijama i to posebno na Fakultetu za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis. Na ovom fakultetu se kroz predmete kao što su Monetarna ekonomija, finansije i bankarstvo II obrađuju savremene teme vezane za digitalne finansije, FinTech, digitalizaciju plaćanja i primjenu ICT-a u finansijskim tržištima. Time se studentima omogućava da steknu uvid u najnovije trendove u oblasti finansijskih inovacija. Iako formalizovani specijalizovani kursevi o kriptovalutama i blockchain tehnologiji još uvijek ne postoje, ove teme se redovno integrišu u nastavne sadržaje i diskusije. Poseban značaj ima saradnja sa brokerskom kućom Finveo, čiji predstavnici tokom ljetnjeg semestra održavaju gostujuća predavanja na predmetu Monetarna ekonomija i bankarstvo II, čime studentima približavaju praktične aspekte digitalnih plaćanja, upotrebu blockchain tehnologije i politike sprječavanja pranja novca.

Pored redovne nastave, tribine, radionice i gostujuća predavanja zauzimaju centralno mjesto u obrazovnom modelu Univerziteta Donja Gorica. Primjeri uključuju:

- predavanje Blockchain Solana for beginners: Superteam, u saradnji sa Solana network i zajednicom Superteam Balkan, koje je studentima omogućilo da se upoznaju sa osnovama Solana blockchain-a i mogućnostima aktivnog učešća u ovoj mreži;*
- program University Grant, koji pruža finansijsku podršku studentima, asistentima i profesorima za istraživačke i završne radove na teme kao što su blockchain, digitalna imovina i kriptovalute;*
- radionicu Manifesting Montenegro 2.0, realizovanu u saradnji sa međunarodnim inovatorima, uključujući suosnivača Zuzalua, Vitalika Buterina, na kojoj su razmatrane teme iz oblasti kripto/web3 tehnologija, vještačke inteligencije i digitalne transformacije.*

Univerzitet Donja Gorica takođe razvija saradnju sa ključnim institucijama i kompanijama u Crnoj Gori. Posebno se izdvaja partnerstvo sa Centralnom bankom Crne Gore kroz programe stipendiranja i nagrađivanja najboljih studentskih radova, saradnja u okviru master programa EMOS, kao i kontinuirani angažman brokerske kuće Finveo, koja studentima pruža neposredan uvid u funkcionisanje finansijskih tržišta i savremene digitalne trendove.

Dodatno, na Univerzitetu vlada veliko interesovanje za istraživački rad u ovoj oblasti. Seminarski, master i doktorski radovi redovno obrađuju teme digitalnih finansija, blockchain tehnologije i kriptovaluta, čime se podstiče akademski doprinos razvoju znanja i inovacija u finansijskom sektoru.

Mišljenja studenata

U sklopu istraživanja sproveden je intervju na temu kriptovaluta sa ciljem da se prikaže mišljenje studenata koji se aktivno bave ovom oblašću i koji su imali hrabrosti da zakorače u svijet digitalnih finansija. Time je omogućeno dobijanje dubljeg uvida u perspektivu mladih ljudi koji kriptovalutama ne pristupaju isključivo teorijski, već i kroz praktično iskustvo, čime se sagledava način na koji oni doživljavaju značaj, potencijal i rizike ovog fenomena.

Nikola Grbović je student i aktivista u oblasti digitalnih finansija, sa posebnim fokusom na Bitcoin i blockchain tehnologiju. Kroz svoje angažovanje u nevladinom sektoru i učešće na međunarodnim konferencijama, bavi se promocijom ideje finansijske slobode i decentralizovanih sistema.

U intervjuu naglašava da je Bitcoin, prema njegovom mišljenju, najtransparentniji i najslobodniji oblik novca, te da predstavlja tehnologiju koja mijenja osnovne postulate ekonomije i finansija. On ga posmatra prvenstveno kao oblik štednje i dugoročnog investiranja, ali i kao instrument kojim se štiti privatnost i nezavisnost pojedinca. Posebno ističe značaj decentralizacije i činjenicu da povjerenje nije vezano za institucije, već je ugrađeno u samu mrežu.

Prema njegovom zapažanju, studenti u Crnoj Gori još uvijek imaju nedovoljno znanja o kriptovalutama i blockchain tehnologiji. Najčešće interesovanje javlja se kada cijene rastu, što on ocjenjuje kao pogrešan pristup investiranju. Dodatni problem, kako navodi, predstavljaju mediji koji kriptovalute prikazuju gotovo isključivo kroz prizmu prevara i špekulacija. Iako su pojedini elementi ove oblasti prisutni u nastavi, nedostaje ozbiljniji, sistematski pristup.

Grbović smatra da bi obrazovni sistem trebalo da uvede posebne predmete posvećene digitalnim finansijama. Na taj način bi studenti dobili priliku da usvoje nepristrasne i stručne informacije, te da razviju kritički odnos prema rizicima i mogućnostima koje ova oblast nosi. On naglašava da je edukacija presudna kako bi se napravila jasna razlika između dugoročne i stabilne štednje, i brojnih špekulativnih projekata i prevara koje su prisutne na tržištu.

Njegov stav se može sažeti u poruku da digitalne finansije predstavljaju globalni fenomen koji više nije moguće ignorisati. Umjesto da ih posmatramo isključivo kao tehničku ili ekonomsku temu, potrebno je razumjeti njihov širi uticaj na slobodu, privatnost i društvene odnose, što ih čini važnim poljem za istraživanje i obrazovanje mladih.

Takođe, Risto Backović je, na osnovu svog master rada, unaprijedio istraživanje i objavio knjigu posvećenu problematici kriptovaluta. Prema njegovim navodima, najčešći kupci ove publikacije u Crnoj Gori su strani državljani, prvenstveno iz Rusije i Ukrajine. Ova činjenica ukazuje na to da oblast kriptovaluta u crnogorskom društvu još uvijek nije dovoljno zastupljena niti široko prepoznata među domaćom populacijom.

Anketa među studentima

U cilju sagledavanja iskustava i stavova studenata u Crnoj Gori, sprovedena je anketa među osobama koje trenutno pohađaju studije ili su ih završile u periodu od posljednjih pet godina. Obuhvaćeni su ispitanici sa državnog i privatnih univerziteta, čime je obezbijedena raznovrsnost perspektiva i relevantnost dobijenih podataka. Analiza ankete ima za cilj da ukaže na ključne trendove, uoči potencijalne nedostatke i prepozna elemente koji doprinose unapređenju studentskog iskustva, a samim tim i razvoju visokog obrazovanja u zemlji.

Na pitanje koje se odnosilo na samoprocjenu poznavanja kriptovaluta, ispitanici su dali različite odgovore koji oslikavaju stepen informisanosti i zainteresovanosti studentske populacije za ovu temu. Dobijeni rezultati ukazuju na jasnu dominaciju bazičnog nivoa znanja, uz prisustvo manjih grupa koje ili posjeduju naprednije razumijevanje ili, nasuprot tome, nemaju nikakvo poznavanje ove oblasti.

Grafik 1: Poznavanje kriptovaluta

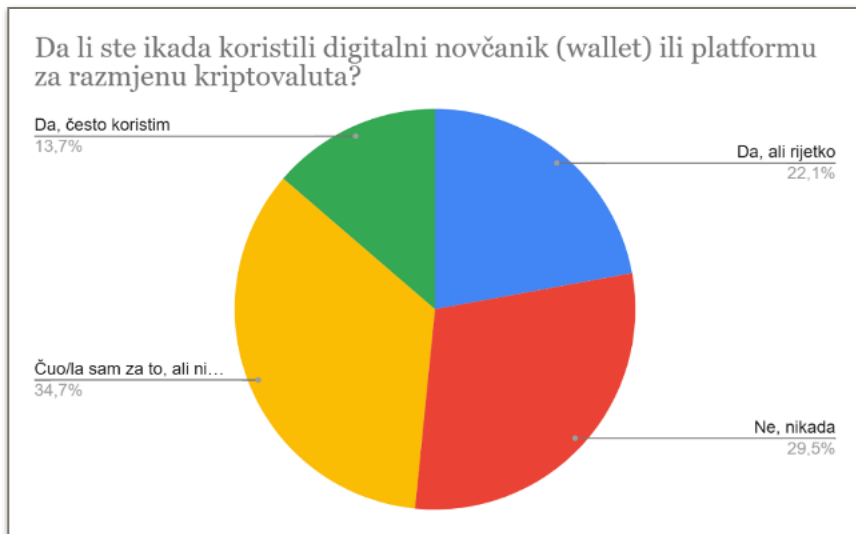

Izvor: Anketa

Polovina anketiranih (50,0%) ocijenila je da ima osnovno znanje o kriptovalutama, što govori o tome da većina studenata prepoznaje ovu pojavu i ima barem minimalno razumijevanje njenog funkcionisanja. Drugi značajan dio, 31,3% ispitanika, svoje poznavanje opisuje kao površno, što implicira određeni stepen svjesnosti o kriptovalutama, ali i nedostatak boljeg poznavanja njihove karakteristike i praktične aspekte upotrebe.

Nasuprot ovome, 11,5% ispitanika izjasnilo se da nema nikakvo znanje o kriptovalutama, dok je najmanja grupa, svega 7,3%, svoje znanje ocijenila kao vrlo dobro. Ovi podaci ukazuju na relativno skroman broj studenata koji raspolažu naprednim znanjem, što može biti posljedica ograničene prisutnosti ovakvih sadržaja u formalnom obrazovanju, dok istovremeno naglašava potencijal i potrebu za edukativnim programima koji bi omogućili šire razumijevanje digitalnih finansija.

Grafik 2:Korišćenje digitalnog novčanika

Izvor: Anketa

Rezultati prikazani na Grafiku 2 ukazuju na to da većina ispitanika nema praktično iskustvo sa korišćenjem digitalnih novčanika ili platformi za razmjenu kriptovaluta. Najveći procenat (34,7%) navodi da je čuo za ove alate, ali ih nikada nije koristilo, dok 29,5% izjavljuje da ih nikada nije ni koristilo ni razmatralo.

Sa druge strane, 22,1% ispitanika navodi da je koristilo digitalne novčanike ili platforme, ali rijetko, dok manji dio (13,7%) ističe da ih koristi često. Ovi nalazi ukazuju da je direktna upotreba kriptovaluta među studentima i dalje ograničena, ali da postoji značajan nivo informisanosti i potencijal za veće uključivanje u budućnosti.

Iz ankete može se zaključiti da više od polovine ispitanika, tačnije 53,1%, donekle poznaje šta je blockchain tehnologija, dok dodatnih 11,5% navodi da je poznaje detaljno. Time se dolazi do značajnog nalaza da oko dvije trećine ispitanika posjeduje makar osnovno razumijevanje ove tehnologije, što ukazuje na relativno visok nivo informisanosti u populaciji. Ipak, značajan dio učesnika, njih 24%, ističe da je čulo za blockchain ali da ne zna šta to zapravo podrazumijeva, dok 11,5% ispitanih uopšte nema saznanja o ovoj oblasti.

Ovakva distribucija odgovora sugerise da blockchain postaje sve prisutniji u javnom diskursu, ali da postoje jasne razlike u stepenu razumijevanja, što može imati važne implikacije za kreiranje politika usmjerenih ka digitalnoj transformaciji i razvoju regulative. Zbog toga je u procesu oblikovanja javnih politika potrebno uzeti u obzir da postoji solidna osnova znanja na kojoj se može graditi dalje, ali i izražena potreba za dodatnim informisanjem i edukacijom građana kako bi se prevazišao jaz između prepoznavanja pojma i njegovog suštinskog razumijevanja.

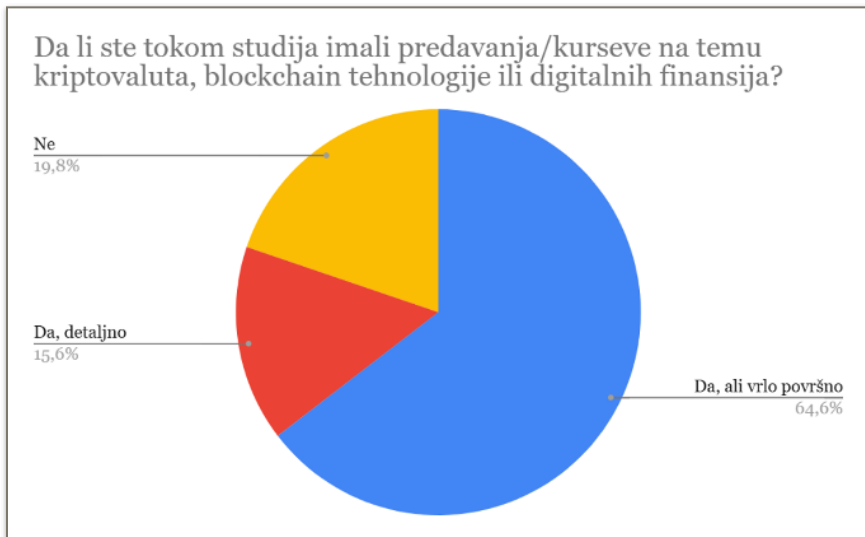
Rezultati ankete koji se odnose na ulaganje u kriptovalute pokazuju da većina ispitanika, njih 55,2% nikada nije investirala u ovu oblast, dok 21,9% navodi da trenutno nema iskustva ali planira ulaganje u budućnosti. Sa druge strane, 14,6% ispitanih trenutno posjeduje kriptovalute, dok je 8,3% ranije imalo takvo iskustvo. Ovi podaci ukazuju da, iako postoji rastuće interesovanje i određena spremnost građana za ulazak na tržište kriptovaluta, dominantan dio populacije i dalje ostaje po strani.

Kao glavni razlog izostanka ulaganja ispitanici najčešće navode nedostatak znanja i nezainteresovanost, što ukazuje da prepreke nisu isključivo finansijske već i informacione i motivacione prirode. Istovremeno, udio onih koji planiraju da investiraju ukazuje na potencijal za širenje ovog tržišta u narednom periodu, što može imati važne posljedice za regulatorne politike, posebno u kontekstu potrebe za zaštitom potrošača, podizanjem finansijske pismenosti i ublažavanjem rizika koji prate volatilnost i nesigurnost u sektoru kriptoimovine.

Povjerenje u kriptovalute kao oblik ulaganja pokazuje se kao umjereno, budući da se gotovo polovina ispitanika, odnosno 47,9%, opredijelila za ovu opciju. Ipak, značajan procenat ispitanika izražava rezervisanost, jer 29,2% navodi da ima malo povjerenja, dok 15,6% uopšte nema povjerenja u kriptovalute.

Samo manji dio ispitanih, njih 7,3%, izdvaja se sa visokim povjerenjem. Ovakva struktura ukazuje na to da, iako postoji određena otvorenost prema kriptovalutama, dominiraju oprez i nesigurnost, što potvrđuje da je percepcija rizika i dalje ključni faktor u donošenju odluka o ulaganju. Dodatno, ispitanici su istakli da najviše znanja o ovoj temi stižu putem društvenih mreža, kao i kroz predavanja i kurseve, što govori o značaju neformalnih i formalnih obrazovnih kanala u oblikovanju stavova o kriptovalutama.

Grafik 3: Predavanja tokom studija na temu digitalnih

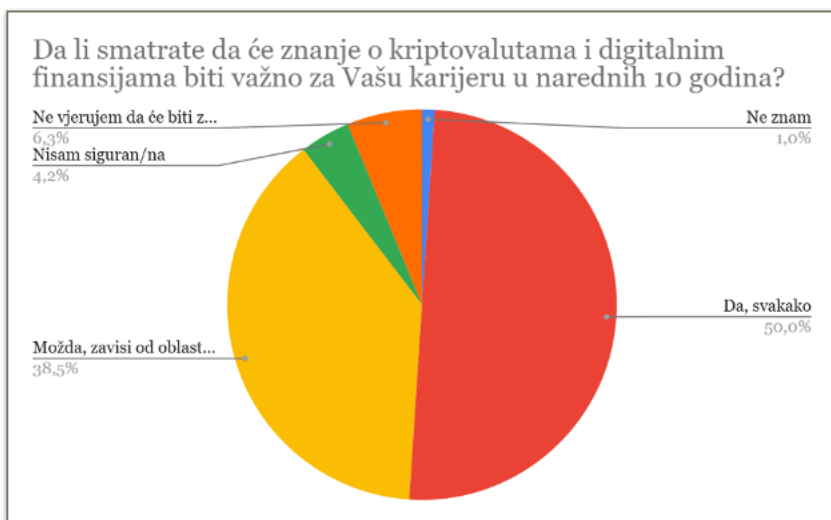

finansija

Izvor: Anketa

Ispitanici su istakli da su imali predavanja o kriptovalutama, njih 64%, ali da su predavanja predstavljala osnovno poznavanje. Da nijesu imali predavanja na ovu temu kazalo je njih 20%, a svega 15% su imali predavanja koja su detaljno objašnjavali kriptovalute.

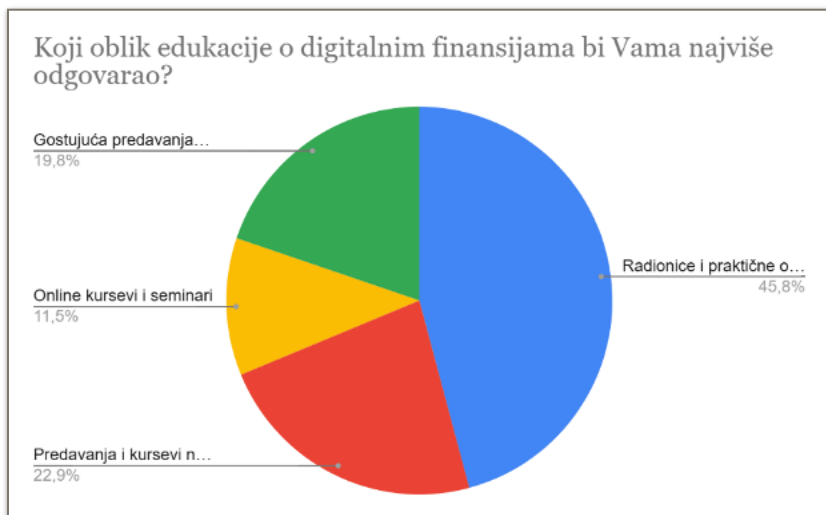
Grafik 4: Važnost znanja o kriptovalutama za 10 godina

Izvor: Anketa

Da će znanje o kriptovalutama i digitalnim finansijama biti važno za poslovnu karijeru mladih ljudi u narednih 10 godina smatra polovina ispitanika, a skoro 40% njih smatra da zavisi od oblasti kojom se bave. Mali broj ispitanika, njih 6% smatra da neće biti značajno. Ovi nalazi mogu upućivati da su mladi ljudi u velikoj mjeri svjesni značaja poznavanja kriptovaluta.

Grafik 5: Najpoželjniji oblik edukacije o digitalnim finansijama

Izvor: Anketa

Najveći procenat ispitanika želi da se edukuje o kriptovalutama putem radionica i praktičnih obuka, zatim predavanja i kurseva i gostujućih predavanja. Takođe, smatraju da bi najviše doprinijelo većem prihvatanju kriptovaluta u Crnoj Gori edukacija, bolje znanje i razumijevanje tržišta kriptovaluta, kao i jasna i stabilna regulativa, veća sigurnost i jednostavno korišćenje, šira primjena u svakodnevnom životu, obrazovanje i informisanje javnosti, praktična primjena...

Zaključak

Dakle, u crnogorskom obrazovnom sistemu postoje određeni mehanizmi i inicijative usmjerene ka razvoju finansijske pismenosti, ali oni su još uvijek zasnovani na osnovnim konceptima poput upravljanja novcem, budžetiranja, štednje i donošenja odgovornih finansijskih odluka. Iako se prepoznaje značaj finansijskog obrazovanja i ulažu naponi, evidentno je da nema konkretnih pomaka ka uvođenju savremenih sadržaja koji bi učenicima omogućili bolje razumijevanje i praktičnu primjenu znanja o kriptovalutama, blockchain tehnologiji, digitalnim novčanicima i pametnim ugovorima. Drugim riječima, obrazovni sistem razvija temeljnu finansijsku pismenost, ali ne prati dovoljno brzo globalne trendove digitalnih finansija, što potvrđuje osnovnu hipotezu ovog istraživanja.

Zaključak je da Centralna banka Crne Gore svojim programima značajno doprinosi finansijskom obrazovanju srednjoškolaca i studenata. Kroz formalne i neformalne oblike edukacije, od školske nastave do interaktivnih radionica, nagrada i digitalnih kampanja, CBCG stvara preduslove za razvoj odgovornog odnosa prema novcu kod mladih i doprinosi njihovoj pripremljenosti za donošenje informisanih finansijskih odluka u budućnosti. Na osnovu izloženih aktivnosti jasno je da u Crnoj Gori postoje institucionalni naponi usmjereni ka razvoju finansijske pismenosti, kako kroz formalno obrazovanje, tako i kroz djelovanje nezavisnih regulatornih tijela poput Komisije za tržište kapitala. Ipak, iako su preduzeti značajni koraci u jačanju osnovnih znanja i vještina građana, naročito mladih, fokus je i dalje dominantno na tradicionalnim aspektima finansija.

Iako Univerzitet Crne Gore trenutno ne posjeduje sistematizovane programe i evidenciju u oblasti digitalnih finansija, postojeća saradnja sa Centralnom bankom Crne Gore ukazuje na realnu mogućnost da se u budućnosti razviju integrisani obrazovni sadržaji koji bi osnažili finansijsku pismenost i unaprijedili pripremu studenata za digitalnu ekonomiju. U tom kontekstu, Univerzitet Donja Gorica kroz nastavne programe, gostujuća predavanja i institucionalna partnerstva pruža studentima savremena i praktična znanja, ali još uvijek postoji prostor za oblikovanje specijalizovanih kurseva posvećenih digitalnim finansijama i kriptovalutama. Time bi se dodatno unaprijedio proces obrazovanja i omogućilo usklađivanje sa savremenim globalnim trendovima digitalne ekonomije.

Literatura / Izvori

1. Ekapija. (2025, januar 27). Kriptovalute koriste samo 3% crnogorskih građana. Ekapija. <https://www.ekapija.com/me/news/5175813/kriptovalute-koristi-samo-3-crnogorskih-gradjana>
2. Grbović, N. (2025, septembar). Intervju o kriptovalutama. Intervju sproveden od strane Semine Mujević.
3. Komisija za tržište kapitala Crne Gore. (2022). Program razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023–2027. Komisija za tržište kapitala.
4. Komisija za tržište kapitala Crne Gore. (2024). Akcioni plan razvoja finansijske edukacije za 2025. godinu. Komisija za tržište kapitala.
5. MD Realty. (2021, oktobar 13). U Crnoj Gori kriptovalutom vlada 1,6% građana. MD Realty. <https://en.mdrealty.me/2021/10/13/v-chernogorii-kriptovaljutoj-vladeet-1-6-pr/>
6. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija Crne Gore. (2025, jul 16). Rješenje po zahtjevu za slobodan pristup informacijama u vezi sa zastupljenošću finansijske pismenosti i digitalnih finansija (Br. UP I 06/3-05-037/24-4128/2). Interna dokumentacija.
7. Montenegro Business. (2025, februar 6). Montenegro's crypto potential: Binance sees opportunity for rapid growth. Montenegro Business. <https://montenegrobusiness.eu/montenegros-crypto-potential-binance-sees-opportunity-for-rapid-growth/>
8. Rektorat Univerziteta Crne Gore. (2025). Službeni odgovor na upit istraživača o zastupljenosti finansijske pismenosti i digitalnih finansija u nastavnim planovima i programima. Interna dokumentacija.
9. Statista. (2025). Cryptocurrencies – Europe. Statista. <https://www.statista.com/outlook/fmo/digital-assets/cryptocurrencies/europe>
10. Statista. (2025). Digital assets – Europe. Statista. <https://www.statista.com/outlook/fmo/digital-assets/europe>
11. Statista. (2025a). Digital assets – Montenegro. Statista. <https://www.statista.com/outlook/fmo/digital-assets/montenegro>
12. Statista. (2025b). Cryptocurrencies – Montenegro. Statista. <https://www.statista.com/outlook/fmo/digital-assets/cryptocurrencies/montenegro>
13. The Times of India. (2025, februar 14). Crypto surges: Cryptocurrency mcap reaches record high at \$4 trillion; What's driving the rally? The Times of India. <https://timesofindia.indiatimes.com/business/international-business/crypto-surges-cryptocurrency-mcap-reaches-record-high-at-4-trillion-whats-driving-the-rally/articleshow/122777039.cms>
14. Zavod za školstvo Crne Gore. (2025). Službeni odgovor na upit istraživača o zastupljenosti finansijske pismenosti i digitalnih finansija u nastavnim planovima i programima. Interna dokumentacija.